

Рад примљен: 25. 7. 2014.
Рад прихваћен: 12. 3. 2015.

мр Слободанка Ж. Марковић¹
ОШ „Десанка Максимовић“, Београд

Оригинални
научни рад

Културолошки и лингвокултуролошки аспекти илустративног материјала у основношколским уџбеницима и приручницима за руски језик

Резиме: Рад се бави истраживањем културолошки релевантног илустративног материјала из основношколских уџбеника и приручника за руски језик. У настави створеног језика визуелна очигледност има непроцењиву вредност при разумевању и усвајању лингвокултуролошких чињеница јер су разлике у визуелним изразима код разних народа многе, неке разлике у вербалним средствима.

У савременој методици лингвокултурологија и настава културе размајрају се као саставни и обавезни део наставног процеса у складу са новом културолошком парадигмом, констатуисаном у другој половини деведесетих година, „култура посредством језика, језик посредством културе“. На основу резултата анализе илустративног материјала (ИМ) из актуелног уџбеничког корписа (чине га две актуелне основношколске уџбеничке серије за руски језик „Орбита“ (руски језик као обавезни изборни створени језик – учи се од петог до осмог разреда) и „Родничок“ (руски језик као први створени језик – учи се од првог до осмог разреда)), настојали смо да укажемо на значај једне од функција уџбеника створеног језика – функције трансмисије створене културе. У том циљу идентификовали смо, извршили процену и вредновање културолошки релевантног ИМ са различитих становишта, и за свако од њих настојали да наведемо најважнија теоријска начела на којима је засновано истраживање на конкретном материјалу. Уочени су сви типови илустрација које налазимо у описаној теорији уџбеника, ИМ је функционалан, одређен према конкретном методичком задатку, прилагоден узрасту деце и његовим искуствима, рецептивним способностима и преференцијама, усклађен са конкретним текстом или вежбањем. Илустрације намењене

¹ markovic-s@sbb.rs

² Рад је настао из дела магистарске тезе „Функција трансмисије културе у уџбеницима и приручницима руског језика за основну школу“, одбрањене 29. октобра 2013. године на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, пред комисијом у саставу: проф. др Марија Стефановић (ментор), проф. др Ксенија Кончаревић и проф. др Душанка Мирић.

семантизацији јасне су, без сувишних детаља, фотодографије су категорија која доминира, најчешће се дају прикази архитектуре, амбијената, природе, реалија.

Присуство аутора ИМ је савремен, тежи се веродостојном приближавању културних вредности Русије. Уџбеници располажу садржајним и бољим ИМ, разноврсним темама, први пут је присутна религиозна тематика, што је значајно за српско-руске духовне и православне везе (упућује на дијалог култура). Потврђена је вредност од које смо пошлели, да са узрастом и увећањем комуникативне компетенције расте и број илустрација које носе културолошку информацију.

Кључне речи: уџбеник, илустративни материјал, трансмисија културе, социокултурна компетенција.

Увод

Предмет овог рада је истраживање функције трансмисије културе коју, у основношколским уџбеницима и радним свескама (РС) руског језика у српској говорној и културној средини, врши илустративни материјал (ИМ). Уколико се целокупни процес наставе и учења страног језика схвати у складу са новом, културолошком парадигмом – *култура посредством језика, језик посредством културе* – конституисаном у другој половини деведесетих година, као трансмисија стране културе, логичан је и очекиван закључак да је и уџбеник, као компонента наставног система, такође у функцији трансмисије културе. Илустративни материјал у уџбенику за страни језик има значајну улогу као извор информација о култури земље чији се језик учи и заузима важно место у структури савременог школског уџбеника као једна од компонената вантекстуалне апаратуре на нивоу макроструктуре уџбеника (Končarević, 2002; Zujev, 1988). Примећујемо да у данашње време наглог развоја информативних технологија слика постаје доминантна као облик визуелне комуникације, и зато је важно да уџбеник страног језика располаже квалитетним и по обиму задовољавајућим илустративним материјалом. Стручњаци који се баве истраживањем опажања доказују да се око 90% информација које човек усваја добија визуелним путем. Ову научно доказану чињеницу, која упућује на

значај ИМ, морамо имати у виду када говоримо о ИМ уџбеника страног језика. Коришћење ИМ заснива се на принципу очигледности, који у настави у великој мери утиче на мотивисаност и активност ученика свих узраста, посебно млађих, због чега су илустрације заступљеније у нижим разредима (Končarević, 2004: 94). Међутим, када говоримо о ИМ који носи културолошку информацију, морамо констатовати да је такав ИМ све заступљенији у вишим разредима основне школе, односно долази до повећања броја илустративних прилога са годином учења – како је показало истраживање које смо спровели. Илустративни материјал врши функцију трансмисије културе на веома економичан начин, јер скраћује обим наставникових вербалних објашњења, због чега је незаобилазан и драгоцен у настави страног језика. У уџбеницима страног језика визуелна очигледност (превођење вербалног кода у визуелни код) има непроцењиву вредност у формирању сликовних представа при разумевању и усвајању лингвокултуролошких чињеница, јер „разлике у визуелним изразима код разних народа су много мање него разлике у вербалним средствима. Због тога је превод вербалног у визуелни код увек средство које олакшава узајамно разумевање људи који говоре на разним језицима“ (Vajsburd, Sinitsyna, 1981: 205–217).

Циљ рада је да покаже да је ИМ у основношколским уџбеницима и РС руског језика

средство које може битно да допринесе формирању социокултурне компетенције ученика, уколико се у његовом обликовању примене одговарајућа конструкцијска решења. У истраживању смо кренули од претпоставке да са узрастом и увећањем комуникативне компетенције, расте и број илустрација које носе културолошку информацију, што је супротно већ утврђеној правилности о односу укупног ИМ у уџбенику страног језика према години учења језика, где је изражена тенденција да број илустративних ирилоја ојада са годинама учења (Končarević, 1997: 281).

Теоријска разматрања о ИМ

Илустрација је интердисциплинарна, обједињује више равноправних компоненти: психолошку, емоционалну, педагошко-дидактичку, ликовно-естетску, идеолошку, социјалну, семиотичку и компоненту употребљивости илустрације. Теоретичари уџбеника истичу значај илустрација у структури школског уџбеника, оправдано је изједначавајући са текстом. Кончаревић закључује: „У савременом уџбенику илустрација је самостални носилац садржаја, који не само да допуњује него често и замењује текст. Препорука је да у нижим разредима основне школе однос између текста и слике износи 1:2, а у вишим 1:1“ (Končarević, 2004: 282). Постоје посебни нормативи за илустрације за сваки узраст, у којима се даје типологија илустрација и препоруке за њихов ликовни израз (њих морају познавати аутори и илустратори уџбеника). Запажено је да, при изјашњавању за омиљени тип илустрација, ученици бирају онај ликовни израз којем тек теже, јер развој могућности рецепције иде испред развоја практичних ликовних активности (Končarević, 2004: 269). Сматрамо да је ова чињеница од великог значаја за само обликовање ИМ у уџбеницима страног језика, које мора бити усклађено са узрастом ученика.

Функције ИМ. Да би коришћење илустрација постигло своје циљеве и било што потпуније, потребно је задовољити више критеријума:

а) у естетском погледу, треба да буду усклађене са могућностима перцепције и ликовним изразом деце одређеног узраста: млађи ученици преферирају реалистичку, а старији – реалистичко-импресионистичку и експресивну илустрацију; бирају се најчешће животни мотиви, не чисто уметнички; б) морају бити функционалне, методички сврсисходне и подређене конкретном дидактичком задатку, информација коју илустрације носе не сме бити потпуно непозната и неразумљива ученику; в) без сувишних детаља, са јасно наглашеним објектом семантизовања; г) на тематском плану усклађене са штивом на које се односе; д) да се налазе изнад одломка на који се односе или на истој страници како би припремиле ученике за рецепцију и допринеле потпунијем разумевању; ђ) вануџбеничке илустрације презентују се пред читање и током читања, а ако су предвиђене за увежбавање и контролу – по завршетку обраде; е) број илустрација треба да буде довољан за решавање свих комуникативних задатака; ж) тешке делове текста треба да чине лакшим за разумевање; з) треба да помажу схватању идеје, подтекста, емоционално-вредносне информације; и) да буду високог уметничког и графичког квалитета; (Končarević, 2004: 284; Vajsburd, Sinitsyna, 1981: 205–217).

Да би била што веродостојнија, илустрација мора да одражава битне детаље лексичког фона – да не буде претрпана; да је разумљива, најбоље реалистична, да нема пренесено значење (на пример, шаљиво); да усмерава пажњу ученика на битне елементе фона акцентирањем културолошки важних детаља разним техникама – шрафуром, бојом и сл. (Verещagin, Kostomarov, 1975: 79–84). На основу наведених параметара настојали смо да одредимо анализирани ИМ, али истицања на начин на који о њима говоре

Верешчагин и Костомаров – нисмо запазили, то је овде, рекли бисмо, препуштено наставнику.

Типологија илустрација. У нашем истраживању она је урађена према поделама и типовима илустрација које су извели најзначајнији теоретичари уџбеника. Према *односу текста и илустрације* Зујев уочава: а) *водеће илустрације*, које самостално презентују наставне садржаје, б) *истозначне илустрације*, које прате основни текст и имају научно-спознајни карактер: текст се не може разумети без ослоња на илустрацију и обрнуто и в) *помаћне илустрације*, које допуњују, конкретизују и емоционално појачавају садржај текста и других вантекстуалних компоненти (Зујев, 1988: 137–141).

Према *функционалној усмерености*, Зујев издваја дванаест врста илустрација: предметне; илустрације чији је садржај изражен на уметнички начин; документарне; техничке илустрације; карте; дијаграми; схеме; планови; технички цртежи, инструктивно-методичке илустрације; графичке; симболичке (Зујев, 1988: 143).

Типологија према односу естетско-функционално. Карлавари (Karlavaris 1984: 180) дели уџбеничке илустрације на: а) илустрације са чисто ликовно-естетском поруком, б) карикатуре, в) илустрације условљене књижевним текстом, г) илустрације као графички дизајн, д) илустративну документацију, ђ) стрип, е) приказе амбијената, архитектуре, обреда, ж) шеме, графиконе, з) цртеже – објашњења процеса, поступака, операција и и) репродукције заштитних и других знакова.

Методолошки приступ

Методу теоријске анализе користили смо да представимо ИМ из анализираних корпуса уџбеника и радних свезака за основну школу, проценимо његову квантитативну и квалитативну валидност и, на основу утврђених чињеница, изведемо закључке о ИМ. Као основни

узорак за анализу користили смо основношколске уџбенике и РС руског језика из двеју актуелних серија, и то:

1. Серија *Орбита* (Руски језик од петог до осмог разреда – Руски језик као обавезни изборни страни језик: Орбита 1 (2007), Орбита 2 (2008), Орбита 3 (2009) и Орбита 4 (2010)) – уџбеник и радна свеска (користимо скраћенице: О – уџбеник и ОРС – радна свеска) и
2. Серија *Родничок* (Руски језик од првог до осмог разреда – Руски језик као први страни језик: Родничок 1 (2003), Родничок 2 (2008), Родничок 3 (2008), *Родничок 4 (2008), Родничок 5 (2007), Родничок 6 (2008), Родничок 7 (2009), Родничок 8 (2010)) – уџбеник и радна свеска (користимо скраћенице: Р – уџбеник и РРС – радна свеска).

Резултати емпиријске анализе ИМ из уџбеника и РС за руски језик

Културолошки релевантан ИМ (под овим термином подразумевали смо илустрације које носе неку културолошку информацију, без обзира на дозу те информације) из анализираних уџбеника истраживали смо, према изнетим теоријским поставкама, са следећих становишта: а) квантитативности; б) типологије илустрација према односу текста и илустрације; в) тематског; г) вредносног/естетског; д) са становишта његове функционалности.

а) *Квантитативни аспекти.* У обема уџбеничким серијама јасно је изражена тенденција да број културолошки маркираних илустрација, у односу на количину неутралног ИМ, расте од прве ка последњој години учења језика, у којој је и највећи проценат ових илустрација, а да број укупног ИМ опада са годинама учења (видети табеле ниже). Удео културолошки маркираних илустрација можемо сагледати и у од-

носу на укупни број илустрација које прекривају целу висину и ширину једне странице уџбеника: О-1: 3, О-2: 4, О-3: 5, О-4: 4 (шеснаест од укупно тридесет и девет, што је 41%). У серији *Родничок*, не рачунајући уџбенике за први и други разред, то изгледа овако: Р-3: 0, Р-4: 2, Р-5: 0, Р-6: 7, Р-7: 4, Р-8: седам (двадесет од укупно двадесет и три или 86,90%). Напоменули бисмо да је у њима велики број илустрација које захватају половину једне странице и стрипованих цртежа који заузимају целе странице.

Радне свеске које прате уџбенике из обеју серија имају значајно мањи број културолошки маркираних илустрација, али и мањи укупни број илустрација у односу на уџбенике. Константујемо да највећи број страна, обим ИМ и највећи број културолошки маркираних илустрација налазимо у ОРС-3, затим у ОРС-4.

б) *Типологија илустрација према односу илустрације и текста*. Према овом критеријуму, у анализираним уџбеницима идентификовани су сви типови илустрација које налазимо у општој теорији уџбеника: а) водеће (илустрације без текста), б) доминантне (илустрација 80%, текст 20%), в) равноправне (илустрација 60%, текст 40%), г) пратеће (илустрација 40%, текст 60%), д) украсе – вињете (илустрације 20%, текст 80%) и ђ) текстове који нису праћени илустрацијом. Највише су заступљене *праћеће* и *равноправне илустрације*, иако број појединих типова варира од уџбеника до уџбеника у анализираном корпусу. Можемо уочити и велико учешће типа *доминантних илустрација* и у уџбеницима за више разреде. У уџбеницима за почетно учење језика Р-1 и Р-2 *све илустрације праћене су текстом*.

в) *Инвентаризација културолошки релевантног ИМ са тематског саставног дела*:

1. Серија *Родничок*

У О-1 највећи број од укупног броја културолошки маркираних илустрација односи се на тему *Москве* – тридесет и девет (неке се по-

нављају у различитим функцијама): Црвени трг, Црква Василија Блаженог, Спаска кула, ГУМ, Кремљ, споменик Пушкину, Бољшој театар, Лужники, споменик освајачима космоса, метро и градски превоз, зоо-врт, циркус, фотографија руске *гаче*... Дате су паралелно карте Русије и Србије, мотиви Москве и Београда и представљена су српска и руска деца – главни јунаци уџбеника. Следе илустрације *новогодишњих њарника*; тема *сиорти*: традиционална руска игра лапти, хокеј као популаран спорт у Русији, приложене су фотографије нашег тенисера Новака Ђоковића и руског тенисера Давиденка (без натписа ко је на њима). Даље су дате честитке и конверте, изглед омота за ДВД, аутентична ученичка карта за градски превоз... Илустроване су све песме и стихови дати у уџбенику (укупно их је дванаест – нема приложених нота уз све песме и нема свих песама и стихова на ЦД-у који прати уџбеник).

У О-2 најзаступљенији је ИМ који представља празнике: Дан знања, рођендан, Нова година, Божић, празнична Москва (Црвени трг, ГУМ...), Масленица и Ускрс, руска традиционална јела за Ускрс – укупно четрдесет и осам илустрација. Тема позоришта богато је илустрована фотографијама (Бољшој театар – једна, Дечије музичко позориште – пет, Позориште лутака Образцова – три, афиша за март 2009. Дечијег музичког позоришта, илустрација руске народне бајке „Снегурочка“ (три)), запажамо три уметничке слике. Веома богат аутентичан визуелни материјал налазимо као илустрацију Санкт Петербурга (петнаест): фотографије острва из ваздуха, споменик Петру Великом, Зимски дворца, Дворски трг, Ермитаж, Летњи врт... Има десет песама (све су праћене илустрацијама, већи део и нотама).

У О-3 приближним бројем илустрација приказано је више тема: Русија – двадесет и три (дата је карта Русије, Сибира...); спорт – двадесет (фотографије познатих руских спортиста и тимова, „городки“ – традиционална руска игра...);

одећа – двадесет (руска народна ношња и савремена одећа). У контексту руске традиције и обичаја уочавамо и илустрације руске *бање*, затим животиња и птица које у свести Руса представљају одређене карактеристике људи, илустрације руског обичаја да се пред пут седне и поћути... Ту су и фотографије које приказују Београд – двадесет и два (Ушће, Победник, хотел „Москва“, Народно позориште и фотографије његових заслужних уметника – Руса: Јурија Ракитина, Нине Кирсакове, Константина Костјукова...), следе, са мањим бројем илустрација теме: позориште и филм (карта московских позоришта, фотографија Никите Михалкова, сцене и кадрови из руских представа и филмова, аутентичне карте за Бољшој театар и Луткарско позориште Образцова, две афише за мјузикл и оперу...), Санкт Петербург – пет, Москва – три, фотографије Толстоја, Даља, Чехова и Мендељејева, а запажамо и фотографију популарне групе ДДТ. Језик гестова представља двадесет, а језик знакова шест илустрација, на крају уџбеника је таблица транслитерације слова руске ћирилице.

У О-4 као доминантна по броју културолошких илустрација је тема *Москве*: тридесет и осам (знаменитости Москве, метро, временски услови...); Русија – двадесет и један (образовни систем, клима и годишња доба, Златни прстен, карта, грб и застава Русије); Србија – шест; две фотографије Толстоја; руски здравствени систем, фотографије познатих руских лекара; школа, распоред часова и огласна табла ваннаставних активности, аутентичне рођенданске и новогодишње честитке; традиција и обичаји: руски верски празници и обичаји, руско народно веровање у вези са тумачењем појава у природи и предсказивањем времена; две фотографије аутентичних руских породица.

Серија *Родничок*

У Р-1 илустрације културе мало су заступљене, али не и недовољно ако се имају у виду узраст ученика и прва година учења стра-

ног језика. Нема национално обојеног ИМ, настава је тематски усмерена према конкретном дечјем свету и свакодневном животу. На јединој фотографији у уџбенику, датој као позадина, приказан је Кремљ, а у првом плану су деца – прваци, главни лик (девојчица) и још троје деце, који носе цвеће у рукама, што је руски обичај 1. септембра. На двадесет и четвртој страни је илустрација на којој је нацртана шака са луткама у типичном руском оделу или ношњи на сваком прсту, следе цртежи на којима је главни јунак – мачак, који на себи има препознатљиву руску кошуљу *косоворойку*; затим, наилазимо на илустрације новогодишњих празника, уз Деда Мраза је његова унука *Снегурочка*, на тридесет и седмој страни је типична дрвена сеоска кућа (*изда*), на четрдесет и другој страни сврака и њени млади, опет обучени у руске кошуље... На следећој страници уџбеника уз изрезбарену столицу новина су *самовар* и *йодсџаканник*. Могло би се закључити да је било могућности да се убаци још културолошки маркираних детаља, а да уџбеник ипак не буде „презасићен културом“, на пример: илустрација прославе Нове године не садржи детаље националне културе, али има детаље западне културе (венчићи на вратима, Деда Мраз без унуке и тако даље); на почетку уџбеника представљена је Земља – на њој су јасније могле бити наглашене две земље; на педесетој страни приказана кућа на селу не може да се одреди као типична ни за руску ни за српску средину.

У Р-2 мало је културолошки маркираних илустрација – мотив препознатљиве руске цркве са златним куполама у даљини понавља се два пута; два старија лика, мушки и женски, обучена су у традиционалну руску сеоску одећу; на десетој страни уочавамо *дрезу* као дрво које симболизује Русију, на истој илустрацији је споменик, али неодређен, а могао би бити везан за националну културу, руску или матерњу; на четрдесет и шестој и четрдесет и седмој страни је препознатљиво руско село са типичном дрве-

ном кућом са украсима и дрвеном изрезбареном оградом (црквом у даљини), што представља изворну руску дрвену градњу која одражава дух народа и традицију.

P-3 је, можемо констатовати, лингвокултуролошки веома садржајан. Један од три главна лика, медведић Мишка, чији се лик може узети као симбол – типична животиња Русије (медведић је био маскота Олимпијаде у Москви 1980. године) – јавља се чак седамдесет и три пута у уџбенику, а од тога је једанаест пута приказан у руској кошуљи; илустроване су као стрип на првих шест страна три руске бајке и приче: „Теремок“ (уместо животиња главни јунаци су оцене и прибор као школски симболи: *џеремок* је ђачка торба, а податак из руске културе је да је *двојка* лоша оцена и да није примљена унутра), прича „Репка“ (главни јунаци су приказани у народној ношњи са мноштвом лепих украса) и „Лесенка“ (у стрипу је уочена типична дрвена сеоска кућа). На тридесет првој страни је новогодишња честитка, уз Деда Мраза је *Снегурочка*; на четрдесетој страни, у позадини – што је важан и занимљив начин дочаравања фонских знања – кроз прозор се виде куполе руске цркве; на тридесет и петој страни су на столу типична руска јела; на тридесет и шестој страници је застава руског фудбалског тима ЦСК, а у доњем делу исте странице, преко екрана телевизора доминира назив познате вечерње емисије за децу „Спокойной ночи, малыши“ („Лаку ноћ, децо“). На тридесетој страни је карта Русије са обележеним најпознатијим градовима Русије (границе Русије су дате прецизно, али нејасна је граница копна и мора); на шездесет и четвртој страни приказан је сусрет на мору између два дечака – из Србије и Русије, ситуација која мотивише децу на учење руског језика; на крају, илустрација познате дечје песмице „Чунга-чанга“.

P-4 је богат културолошким илустрацијама које приказују Русију, Србију и Београд, што указује на комуникативну и културолошку ус-

мереност уџбеника. Уџбеник на доступан и разумљив начин, адекватно узрасту ученика, преко сличних елемената, приближава две културе: матерњу и страну. Илустроване су две руске бајке „Колобок“: осамнаест илустрација и „Теремок“: седам, дате у наставцима у више лекција, као слике у низу. На шездесетој страни је илустрована песмица Чуковског, животиње – познати јунаци цртаних филмова (крокодила Гену, на пример, зна свако дете у Русији). Даље су дате теме: *Покладе (Масленица) у Москви* – шест, *Дан школе, Московски циркус* – дванаест, фотографије *Москве* – деветнаест (Црвени трг, Црква Василија Блаженог, Кремљ, Цар-звон, Цар-топ, цркве Кремља, Дом књиге, Дом играчака...), портрет Пушкина, споменик Пушкину и Наталији Гончаровој, споменик Пушкину у Тверској улици. На шездесет и трећој страни приказани су руски сувенири, дрвене осликане лутке *мајтрџи* и кутијице, посуде, кашике, руско традиционално обојено и нашарано платно. На страни седамнаест дате су државне заставе Русије и још пет земаља.

У P-5 већ корицама (*Бољшој џеаџар*) наговештава се културолошко усмерење овог уџбеника, руском графичком исписани су називи лекција на задњим корицама. На шестој и седмој страни, где је дат садржај лекције и њени задаци, налази се фотографија којом је приказан час енглеског језика у руској школи, на једанаестој и четрдесет и петој страни налазе се илустрације руских бајки „Дан и ноћ“ и „Три медведа“. На седамнаестој страни девојчица у рукама држи и показује *дневник руског ученика*, следи фотографија руских ученика на часу, честитка за Дан наставника, две занимљиве илустрације објашњавају значење речи педагог у старој Грчкој (двојица дечака у старогрчкој одећи). Друга лекција почиње фотографијом аутентичне руске породице. На више цртежа у позадини је дата препознатљива руска архитектура, типичне руске сеоске дрвене кућице, сеоске ношње и атмосфера села и природе у различитим годишњим доби-

ма, пре свега зими. Толстојев портрет налази се на четрдесет седмој страни. Скијашко одело руског такмичара је у бојама руске заставе, следи илустрација стихова Сергеја Михалкова. Матерњу и руску културу, обичаје на Бадње вече одражавају компаративне илустрације текста на седамдесет и трећој страни, где је на једној фотографији приказано паљење бадњака као српски обичај, на другој – коледари одевени у руску традиционалну ношњу, као руски сеоски обичај. На више места наилазимо на аутентични руски мени са традиционалним руским јелима и ценама у рубљама.

Р-6 је усмерен на страну културу, изглед корица такође упућује на ову чињеницу, на њима је приказана Москва и ВВЦ. У оквиру прве лекције двадесет и четири илустрације приказују железничке станице у Москви, атмосферу и ситуације на њима, мапу железничких станица у Москви, једну железничку станицу у Санкт Петербургу са схемом кретања возова са поласцима из Санкт Петербурга, затим аутентичну карту за воз, фотографију једне од станица московског метроа, аеродромски простор, обавештајне табле на аеродрому. У другој лекцији тема је школски живот, можемо видети сајт руске школе, школске приредбе у Русији, аутентичну атмосферу руске учионице са ученицима... Трећа лекција посвећена је руској природи, бојама и одликама руске јесени, московском зоолошком врту, животињама које живе у Русији, брези као симболу Русије, оскоруши... ИМ четврте теме је у новогодишњем празничном тону, весели плакат позива на школски маскенбал и још један у циркус, затим девојчица у костиму *Снегурочке* и разне друге маске; илустрација бајке „Снегурочка“, новогодишња честитка, традиционална руска женска одећа... Пета лекција упознаје заинтересоване са најпознатијим јелима руске кухиње (шчи, палачинке...), следе фотографије типичне руске породице, затим приградске дрвене куће и као контраст – модерно опремљен московски стан у центру града. Последња лекција

уџбеника информисе о најпознатијим руским режисерима и глумцима, руским филмовима (плакати): „Дванаест“ Никите Михалкова и „Игра“ Александра Рогожкина, следи илустрација позоришне благајне са афишом која најављује представу „Галеб“. На једној илустрацији видимо цистерну на којој пише *квас*, без додатних објашњења, а ту је и руски мени једног бифеа. Као увод у последњу лекцију служи велика фотографија Кремља и обале реке Москве, а у самој лекцији још двадесет и две илустрације, углавном фотографије, приказују руску престоницу (Третјаковска галерија, споменик Пушкину, Кремљ, Цар-звон и Цар-топ у Кремљу, Саборни трг и цркве Кремља, Црвени трг, Историјски музеј...). Дата је и уметничка репродукција Васнецова „Богатыри“, посебно су занимљиве фотографије најстаријих улица у центру града и насловна страна речника топонимије „Имена московских улица“. Крај уџбеника најављује распуст уз фотографију „Последње звоно, 25. мај“, датум када у руским школама почиње летњи распуст за ученике завршних разреда. У уџбенику налазимо нејасне илустрације: на сто двадесетој страни је приказан споменик, али нема појашњења о каквом споменику се ради, на двадесетој страни је приказана станица метроа – не пише о којој станици је реч, на осамнаестој страни такође је илустрација за коју ученици не могу знати шта представља – требало би да све илустрације имају јасну одредницу.

Уџбеник Р-7 обилује квалитетним и занимљивим културолошки маркираним ИМ. У првој теми ученицима су приказани савремени видови и средства комуникације, електронска пошта која потискује класичну преписку... На илустрацији која уводи у лекцију приказана је на половини једне стране, фотографија која представља Београд (Победник, панорама града), на половини друге стране је Москва (Црква Василија Блаженог), обе фотографије су спојене, док је на површини која представља небо Београда дато авионско писмо. Ово лепо и интересно

решење симболизује две културе и повезује их у њиховом међусобном дијалогу – информацијом која креће из Београда (авионско писмо) најављује се тема Београда. На страни једанаестој је коверта која објашњава како Руси пишу адресу, затим фотографије Београда: Калемегдан, Улица кнеза Михаила, Скадарлија, прате их илустрације у вези са сајтом првог дечјег радија. Друга лекција обрађује тему спорта и сходно томе присутне су одговарајуће културолошки маркиране илустрације: најпопуларнији спортови у Русији и код нас, фотографије познатих руских и српских спортиста (Јелена Дементјева, Јевгенија Канајева, Алексеј Тишченко, Новак Ђоковић и Милорад Чавић), следи илустрација текста који се бави историјом маратона. У трећој лекцији тема су школска такмичења у знању руског језика која се одржавају у Русији, прате је портрети Толстоја, Тургењева, Достојевског и Чехова, илустрована је прича Чехова „Каштанка“ и дат омот за ДВД. Следећа лекција илуструје одлазак код зубара, долазак пролећа и празнике, ученици из ИМ могу сазнати о Татјанином дану... На седамдесет и седмој и седамдесет и осмој страни су репродукције слика познатих руских сликара Игор Гробара и Александра Саврасова. На истој страни је илустрација кифлица у облику птице (*шеве*) са сувим грождем уместо очију, које су у по старом обичају пекли у Русији. Знак опасности, добро познат деци, јер упозорава на близину школе и присуство деце, налази се на осамдесетој страни, а ту је и честитка за Дан смеха, 1. април. Пета лекција упознаје ученике са „Златним прстеном Русије“, налазимо две мапе градова који га чине и знаменитости неких од њих: манастири у Владимиру, Ростову, Костроми; звона Ростова, лик Александра Невског у ратничкој опреми, иза њега у позадини су представљени ратници са копљима – фотографија говори о победи на Чудском језеру; споменик Јурију Долгоруком у Суздаљу и Кремљ. Следи омот за ДВД цртаног филма који представља Иљу Муромца и на деведесет и осмој страни илустровани су

познати стихови Ирине Токмакове „Ива“. У последњој лекцији тема је књига, као симбол знања и прогреса: илустрације приказују аутентичне руске књижаре са свом тематском разноврсношћу литературе; фотографија записа на брезовој кори илуструје текст који говори о њима; приказани су и јунаци руских бајки – *Баба-Јаја* и *Кошчеј Бесмертни*; илустрације ВВЦ-а и у оквиру њега илустрације павиљона *Космос* говоре о Русији као великој космичкој сили, подсећају на њена достигнућа и делују врло подстицајно на ученике којима је тема космоса свакако једна од омиљених. Портрет Константина Циолковског и фотографија космичке ракете илуструју текст о великом научнику, следе фотографије тројице чувених руских космонаута. На сто тридесет и четвртој страни је приказана учионица у којој се одвија такмичење из руског језика, а на следећој је фотографија са осликаним дрвеним кашикама и посудама као илустрацијама текста који говори о руској традицији и обичајима. Текст који говори о историји писма илуструју примери из старог мексичког рукописа, цртежи из египатског сликовног писма и кинеско знаковно писмо са старим и новим знацима. На крају последње лекције су портрет Виталија Бианкија, уметничка репродукција Шишкина „Јутро у боровој шуми“ и илустрација песме „Шумски јелен“.

Уџбеник Р-8 располаже највећим бројем илустрација којима је додељена лингвокултуролошка функција. У првој лекцији ученици могу сазнати како изгледају најпопуларнији и најзанимљивији руски телевизијски и радио програми, које су најпознатије емисије на руском језику, дати су амблеми чак двадесет и једног најпопуларнијег руског канала, компаративно су приказане фотографије најавних шпица за јутарњи програм руске телевизије РТР Планета – „Утро Росии“ и јутарњи програм српске телевизије РТС – „Јутарњи програм Телевизије Београд“, затим илустрације у виду цртежа једног школског студија из којег иду радио-емисије за ученике, као и велика фотографија аутентич-

ног студија која представља уводну илустрацију за прву лекцију. Друга лекција почиње ВВЦ фотографијом, што упућује да је тема друге лекције у вези са науком и знањем. У њој су илустрације Музеја науке и технике, МГУ, соларне станице, портрети Менделејева, Ломоносова, Лобачевског и портрет Александра Блока, песника који је био ожењен ћерком Дмитрија Менделејева. Приказане су насловне стране аутентичних научних часописа за младе и додатак часопису „Юный техник“ за децу од шест до дванаест година. Следи програм Фестивала науке у Београду, календар за децембар као месец Фестивала и улазница. Трећу лекцију најављује велика фотографија (аеродром, авиони, а у позадини – панорама Москве) – увод у тему о будућности и занимањима. Показан је московски аеродром „Шереметјево“, дати називи руских авио-превозника и приказани запослени на аеродрому. На шездесет и првој страни је портрет Мајаковског, затим аутентична руска учионица и још неколико илустрација које приказују природу. Ученици се затим упознају са палехском школом сликања, сазнају о осликаним дрвеним кутијама и дрвеним луткама од брезовог или липовог дрвета – *мајирјошкама* (назив је настао од женског имена *Мајирјона*), комплету лутака у коме се лутке отварају да би се исте такве, мање, сместиле унутар већих, свака лутка је ручно осликана (код нас чест назив за такву лутку, насталу пре више од сто година – последњих година се израђују сатиричне матрјошке са ликовима познатих личности – јесте *дабушка*), симболисала је сељанку, следе илустрације на којима је руска марама, кошуља и сарафан... На седамдесет и шестој страни је дата атмосфера традиционалне београдске манифестације „Улица отвореног срца“, а на страни седамдесет и седмој су фотографије традиционалних руских јела и напитака, руских ђеврека. Илустрација на осамдесет и првој страни представља *Деда Мраза* и *Снејурочку* у његовој кући у шуми, где живи током године. Стране осамдесет и четири и осам-

десет и пет доносе илустрацију песме Сергеја Јесењина „Бреза“ и портрет песника. Пета лекција посвећена је Санкт Петербургу који је приказан на уводној фотографији, следе илустрације железничке станице, Зимски дворац, Ермитаж, споменик Петру Великом, канали и реке, Летњи врт Петра Великог, аутентична карта за музејски комплекс на Дворском тргу. На сто трећој страни је фотографија московског Большог театра, затим на сто седмој и сто осмој страни унутрашњост Мариинског позоришта, приказана је московска железничка станица, афиша за премијеру америчког хипи-рок мјузикла. Последња лекција доноси занимљив ИМ који се односи на растанак од старе школе и другова и одлазак на даље школовање, тема врло актуелна и блиска ученицима осмог разреда: препознаћемо здања Филолошке гимназије, Филолошког факултета и Руског дома у Београду, уочити примерак месечног програма активности Руског дома... Приказан је активни одмор руске породице (руска природа, возња гуменим чамцима, планинарење...). Илустрација текста о *Дану словенске њисмености* показује стару азбуку Ђирила и Методија са називима слова.

Закључујемо да преовладавају културолошки маркиране илустрације као прикази архитектуре, амбијената, обреда, на шта указује и преглед тематског аспекта ИМ у анализираним уџбеницима. Прилога са чисто естетском поруком нема јер су тесно повезани са вежбањима или текстовима, дати са неком намером, те стога репродукције уметничких слика нисмо уврстили у ову групу. Када разматрамо документарне прилоге, има их у већем обиму у серији *Родничок* него у серији *Ордиша*, и представљени су: географским картама, факсимилима писама, имејловима или СМС-овима, разгледницама и честиткама, прилозима који реално приказују изглед карте за превоз, афишама и улазницама за позоришта, омотима за ЦД и ДВД; затим илустрацијама Московског филмског фестивала, кадровима из четири филма и сценама

из три представе; у О-4 су фотографије грба и заставе Русије, грбови шест градова Златног прстена, распоред часова, у О-2: распоред секција, О-4: распоред часова и школска огласна табла. Стрип, као младима веома блиска форма и неконвенционалан медиј, коришћен је доследно у серији *Родничок* јер не изазива отпор код ученика основношколског узраста као што се дешава са текстом без ИМ. Препоручили бисмо стрип и у вежбањима за активизацију материјала и проверу његове усвојености. У уџбеницима наведеног корпуса запажамо и илустрације знакова и гестова: О-3 – двадесет и два геста и осам знакова, а стриповног је типа и прича приказана у луткарском позоришту Образцова (приказ познате руске романсе *Ја њеде ничејо не сказал*), испричана помоћу прстију руку и две пластичне лоптице на њима; у О-4: шеснаест знакова.

У уџбеницима серија *Ордиџа* и *Родничок* од петог до осмог разреда као убедљиво доминантну категорију илустрација издвајамо фотографију, присутни су у мањој мери и цртежи уз текстове или вежбања, а најмање је репродукција уметничких слика и дечјих радова. Разумљиво, у уџбеницима серије *Родничок* од првог до петог разреда доминантна категорија илустрација са аспекта културолошке маркираности јесте цртеж.

РС обеју серија углавном не доносе ништа ново у односу на уџбенике које прате, у њима доминирају цртежи који су у најтешњој вези са вежбањем, нема фотографија у боји, а и двобојних је мало.

g) *Функционалности илустрација*. Културолошки маркиране илустрације уџбеничког корпуса *Ордиџа* теже да прикажу оно што је најбитније за разумевање и прихватање руске културе, веродостојне су, настоје да прате савремена и актуелна кретања блиска српској деци, није запажена архаизација. Веома често, поред културолошке, илустрације врше васпитну, семантизујућу или мотивациону улогу. Илустра-

ције свих уџбеника и РС из серије *Ордиџа* на насловној страни и корицама приказују руску стварност, што наводи на закључак да су уџбеници оријентисани ка упознавању руске културе. Уџбеник О-1, као уџбеник за прву годину учења језика, усмерен је, пре свега, на савладавање језичких појава, те је схватљиво зашто је у њему најнижи проценат културолошки маркираних илустрација у односу на укупни ИМ, иако је, можда, могао бити издвојен већи број детаља са елементима културе.

Културолошки елементи из уџбеничке серије *Родничок* су успешно приказани, лингвокултуролошке илустрације су бројне у уџбеницима од трећег, нарочито четвртог разреда и имају снажно мотивационо дејство. У Р-1 и Р-2 илустрације су једноставне тематски и по бојама, можда се могло издвојити више детаља са елементима културе. У уџбеницима од првог до четвртог разреда дате су слике типичне дрвене куће и народне ношње, идилично је представљен живот на селу и истакнута васпитна функција. Реалије – сувенири у Р-4 су илустровани врло шарено и привлачно, јасно и веродостојно, а поред културолошке врше функцију семантизације. У уџбенику Р-8 дат је портрет Менделеева, а мишљења смо да би функционалније било да је дат у седмом разреду када ученици почињу да изучавају хемију. У уџбеницима из ове серије, нарочито у уџбеницима за седми и осми разред, на занимљив начин представљен је дијалог култура, руске као стране и српске као матерње, чиме је мотивациона функција илустрације максимално искоришћена.

Ради боље прегледности дајемо табеларни приказ најзначајнијих параметара који представљају културолошки маркиран ИМ у анализираном корпусу.

Табела 1.

уџбеник Орбита	број стр. уџбеника	укуп. број ил. у уџб.	бр. култ. мар.		% култ. ил. /ук. бр. ил.	Најзаступљ. тип илустр.	број култ. рел. фот.
			рус.	срп.			
О-1	120	412 3,43/стр.	59		14,32	доминантне и водеће	44
			57	2			
О-2	136	320 2,35/стр.	94		29,06	равноправне и пратеће	69
			93	1			
О-3	176	438 2,48/стр.	150		34,24	пратеће и равноправне	121
			126	24			
О-4	168	320 1,90/стр.	125		39,06	равноправне и пратеће	118
			115	10			

Табела 2.

уџбеник Родничок	број стр. уџб.	укуп. број ил. у уџб.	бр. култ. мар.		% култ. ил. /ук. бр. ил.	Најзаступљ. тип ил.	број култ. марк. фот.
			рус. к.	срп. к.			
Р-1	55	167	7		4,19%	водеће	1
			7	0			
Р-2	51	150	9		6%	водеће	0
			9	0			
Р-3	67	530 7,91/стр.	65		12,26%	водеће и равноправне	0
			65	0			
Р-4	71	235 3,30/стр.	89		37,87%	водеће рав- ноправне и пратеће	27
			84	5			
Р-5	113	325 2,87/стр.	62		19,07%	доминантне пратеће водеће	29
			58	2			
Р-6	131	226 1,72/стр.	99		43,80%	доминантне равноправне пратеће	71
			97	2			
Р-7	143	225 1,57/стр.	132		58,66%	пратеће равноправне доминантне	105
			114	13			
Р-8	165	244 1,47/стр.	180		73,77%	пратеће	122
			168	9			

Дискусија

У раду смо покушали да укажемо на значај, функцију и примену културолошки релевантног ИМ као једне од структурних компоненти уџбеника, који се у целини налази у функцији трансмисије стране културе. Одредили смо најважније критеријуме за процену и вредновање ИМ са различитих становишта (квантитативности, тематике, типологије, функционалности) и настојали да наведемо и најважнија теоријска начела на којима је засновано истраживање на одабраним уџбеницима и РС. Илустративни материјал из анализираних уџбеника помаже разумевање текста, мотивише ученика за учење језика и упознавање стране културе, развија његова естетска осећања, служи као очигледни ослонац у мисаоним процесима, дочарава изглед специфичних реалија стране културе, које ученик не среће у свом свакодневном животу, истиче поједине садржаје, олакшава њихово запамћивање, омогућава предах и тако даље. Коришћење илустрација у свим фазама наставног процеса скраћује обим вербалних инструкција и подстицаја и чини га економичнијим.

Запажамо да је у свим уџбеницима знатно мање илустрација матерње културе, а у неким уџбеницима су сасвим изостављене, и то у Р-1, Р-2, Р-3 или минимално присутне: у О-1: две илустрације и у ОРС-1: једна. Подаци из националне културе треба да су присутни на илустрацијама, али у мањој мери, пре свега у компаративној функцији (подстицај на комуникацију у којој би ученик говорио о својој култури). Имајући у виду чињеницу да све више уџбеника има лингвокултуролошки приступ, јасно је да се повећава укупан број илустрација са подацима из стране културе.

Када упоредимо добијени резултат истраживања са поменутиим нормативом, по коме би однос између текста и илустрације требало да износи 1:2 у нижим, а 1:1 у вишим разредима, запажамо да је у анализираном уџбеничком

корпусу ИМ много заступљенији. Овакав исход поклапа се са резултатом емпиријског истраживања на претходним уџбеничким серијама које је спровела Кончаревићева (Končarević, 1997). И овде прихватамо мишљење Кончаревићеве о разлозима одступања од датих норматива: прво, ради се о чињеници да илустрација у страном језику често у потпуности замењује текст, служи као његов *ауџоман рејрезенџијанџи*, и друго, постоји потреба да се сам текст у уџбенику страног језика снабде већим бројем илустративних оријентира који ће потпомоћи бољем разумевању прочитаног, надокнадити недостатак културолошке информације у самом тексту, послужити као мнестички ослонац да се ученик лакше усредсреди на садржинску страну свог исказа, будући да му је оперативна меморија оптерећена формалним обележјима – концентрисаност на граматичку правилност, лексичку адекватност, ортоепску или ортографску нормативност.

У анализираном корпусу уџбеника *џе-маџџске обласџџи* културолошког карактера заступљене су у складу са Наставним планом. Можемо констатовати разноврсност тема и тежњу аутора ка што обухватнијем и систематичнијем тематском аспекту уџбеника, у чему су и успели. Избор тема условљен је узрастом ученика, тако да у уџбеницима за ниже разреде налазимо најчешће информације о свакодневном животу деце, руском народном стваралаштву и стваралаштву познатих руских дечјих аутора. У вишим разредима културолошка тематика је комплекснија, разноврснија и свеобухватнија, одговара комуникативној компетенцији ученика. Посебно бисмо у том смислу истакли серију *Родничок*, али ради се о осмогодишњем учењу језика, што логично даје веће могућности у односу на укупно четворогодишње учење језика које представља серија *Орџиџа*. Примећујемо да су *џрви џуџи* присутне илустрације са религиозном тематиком: посета манастирима, Божић, Ускрс... – у ранијим корпусима их није било, истичемо их јер наглашавају *срџско-руске духовне и џравославне*

везе, ујућују на дијалої кулїура. Не налазимо ИМ који дотиче тему *друшїивеної и їолийичкої уређења* Русије, што, из искуства нам се чини, веома занима ученике. Сматрамо да је показани приступ избору тема оправдан са становишта психолошке примерености, али и комуникативне сврсисходности (практично комуникативно усмерена настава у нижим разредима).

На основу тематског аспекта можемо издвојити следеће групе лингвокултуролошких илустрација у уџбеницима из анализираниог корпуса и задатке које имају.

1. Илустрације које информишу о архитектури, историјским догађајима и личностима, градским и сеоским срединама; о достигнућима у науци и уметности, портретима најпознатијих представника различитих области и њиховим делима; о савременим збивањима и личностима;
2. Илустрације које дочаравају естетску и емоционалну страну онога што је приказано: природа, животиње и сл.;
3. Илустрације које представљају народну традицију, обичаје, религиозни и верски аспект живота, савремени начин живота: спорт, музику, филм...;
4. Илустрације реалија, појмова и предмета које је тешко семантизовати јер је потребно фонско знање (шчи, блин, лапти, самовар...);
5. Илустрације које објашњавају невербални језик, језик гестова, мимике и знакове.

Када говоримо о *функционалности* ИМ, констатујемо да илустрације прате конкретне текстове или вежбања, нефункционалних готово да нема у овим серијама (у њих бисмо убројали превише мале по величини или нејасне илустрације и оне које нису везане за текст или су непотписане...). Можда би у том циљу, бар у првим годинама учења страног језика, требало потписати илустрацију на матерњем језику, што у анализираниом корпусу није понуђено као решење. Култу-

ролошки маркиране детаље илустратори углавном не истичу онако како о томе говоре Верешчагин и Костомаров. Сви уџбеници из серије *Орбийиа* и уџбеници за старије разреде из серије *Родничок* имају на најистакнутијим деловима књиге (корице, насловна страна) илустрације оријентисане према руској стварности, уз приметан континуитет и јединствено решење корица за сваки од уџбеника.

У серијама *Орбийиа* и *Родничок* у уџбеницима за више разреде (Р-6, Р-7, Р-8) доминирају фотографије као категорија илустрација која је највише коришћена због своје документарности, реалног бележења чињеница стварности и реалија. Фотографија врши сазнајну функцију, помаже у превазилажењу тешкоћа приликом рецепције тако што носи оријентациону информацију која може да буде разних нивоа, усмерена на шири или ужи појам, земљу у целини, на неки период њене историје или локалне карактеристике, на конкретне области друштвеног живота. Културолошке илустрације усмерене су на одређену тему, типичне појаве и ликове везане за њу, тако, на пример, као илустрације уз тему породице у свим уџбеницима дају се фотографије *руских* породица, уз тему позоришта: најпознатија *руска* позоришта, глумци, аутентичне улазнице, афише и слично. Ретко налазимо илустрације пословица и фразеологизама, можда је илустраторима тешко приказати њихова значења, али оне би обогатиле културолошки садржај уџбеника и приближиле га савременом језичком изразу (два успешна примера налазимо у О-3: *сидетїь сложа руки* и *работїайїь засучив рукава*).

Пожељно би било да већи број илустрација које су културолошки маркиране буде компаративно постављен (добар пример за то су Р-7 и Р-8) како би се могле упоређивати друштвене и културне појаве стране земље и земље ученика, да би се ученици мотивисали да говоре о ономе што им је блиско и оспособили да представљају матерњу културу на страном језику. У серији *Орбийиа* могла је, можда, у већој мери бити иско-

ришћена могућност повезивања и препознавања конкретних култура, руске и матерње, што би оспособило мотивациону функцију ИМ за комуникацију кроз културну размену.

У готово свим РС из обеју серија наилазимо на илустрације културе које су идентичне илустрацијама из уџбеника, РС не доносе скоро ништа ново. Корисно би било да у РС буду различите илустрације у односу на уџбеник, али ипак препознатљиве ученицима. Уколико се ради о истим илустрацијама, треба бар нешто изменити; у датом корпусу та измена се састојала у одсуству боје (мишљења смо да би РС била далеко привлачнија за ученика када би у њој било више боје, нарочито имајући у виду чињеницу да је она мање омиљена књига код ученика).

Закључак

Илустративни материјал из анализираних корпуса уџбеника и РС одражава његову општу усмереност – приступ и концепцију аутора. Можемо констатовати да је приступ аутора савремен, тежи се приближавању културних вредности Русије. Код ученика се могу формирати реалне представе о стварној, конкретној земљи чији језик уче. Успешно је остварена веза између прошлости и садашњости, земља се путем ИМ упознаје са различитих аспеката.

Уџбеници из анализираних серија, изузев уџбеника за прву годину учења: Р-1, Р-2 и О-1, одликују се садржајним и богатим лингвокултуролошким ИМ. Испитивањем културолошки маркираних илустрација у актуелним уџбеницима и РС руског језика за основну школу дошли смо до очекиваног закључка *испиривања да се са узрасном повећава број илустрација које носе културолошку информацију*. Оваква тенденција *сувројна* је доказаном односу *укујној ИМ према години учења језика*, где је изражена тенденција да број илустративних прилога *ојада* са годинама учења језика. Обе правилности

потпуно су природне због узрасних, развојних, перцептивних и других одлика деце нижих разреда, у односу на децу виших разреда, посебно због периода аудио-оралног курса и практичне комуникативне усмерености наставе у првим годинама учења страног језика и комуникативно-когнитивној настави на вишим разредама.

Општи је закључак да квантитативном заступљеношћу, типолошком разноврсношћу, тематском и функционалном адекватношћу, квалитативним карактеристикама ликовног израза ИМ у актуелним уџбеницима руског језика успешно учествује у остваривању конкретног циља и задатка наставе – стицања и развијања социокултурне компетенције ученика. Ипак, сматрамо да аутори и илустратори у креирању уџбеника морају имати у виду технолошки напредак и познавати и користити нове могућности које он пружа, осавремењивати и мењати уџбеничке комплете јер они који се користе више година застаревају у ономе што нуде. Истичемо нарочито *начин презентације и обим*, као и *дозирање* ИМ, јер ови чиниоци значајно утичу на стицање и уједначавање социокултурне компетенције ученика (наставници, у складу са оним чиме располажу, пружају додатне разнолике културолошке информације ученицима). Превазилажењу оваквог стања допринела би прецизна таксономија свих појмова и одређивање обима у форми лингвокултуролошког минимума у основношколском профилу или појава засебног лингвокултуролошког приручника или додатка у било ком виду (у оквиру самог уџбеника или, још боље, у електронској форми). Могућности које пружа интернет су велике и треба их искористити упућивањем ученика на руски интернет и предлагањем праћења визуелних садржаја из актуелних тематских области, давањем адреса сајтова који нуде такве пригодне садржаје. Надамо се да овај рад може бити схваћен као позив за изналажење нових конструкцијских решења при презентацији културолошки релевантног ИМ.

Литература

- Вайсбурд М., Синицына Л. (1981). „Иллюстративный материал в учебнике и книге для чтения“. *Sbornik statej* (205–217). Moskva: Russkij jazyk.
- Верещагин, Е. М., Костомаров, В. Г. (1975). „Lingvostranovedčeskij slovarь: zritel'naja semantizacija russkij slov“. *Russkij jazyk za rubežom*, 4, (79–84).
- Верещагин, Е. М., Костомаров, В. Г. (1983). *Язык и культура. Lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo jazyka kak inostrannogo*. Moskva: Russkij jazyk.
- Karlavaris, B. (1984). Likovno-grafička oprema udžbenika. *PTU*, 9, (153–194). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Končarević, K. (1997). *Struktura i sadržaj udžbenika ruskog jezika za osnovnu školu. Doktorska disertacija*. Beograd: Filološki fakultet (daktilografisani rukopis).
- Končarević, K. (2002). *Savremeni udžbenik stranog jezika: struktura i sadržaj*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Končarević, K. (2004). *Savremena nastava stranog jezika: sadržaj, organizacija, oblici*. Beograd: Slavističko društvo Srbije.
- Zujev, D. D. (1988). *Školski udžbenik*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Коришћени уџбеници

- Пипер, П., Петковић, М. и Мирковић, С. (2007). *Ордиџа 1*. Београд: Завод за уџбенике.
- Пипер, П., Петковић, М. и Мирковић, С. (2008). *Ордиџа 2*. Београд: Завод за уџбенике.
- Пипер, П., Петковић, М. и Мирковић, С. (2009). *Ордиџа 3*. Београд: Завод за уџбенике.
- Пипер, П., Петковић, М. и Мирковић, С. (2010). *Ордиџа 4*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Љ. и Гинић, Ј. (2003). *Родничок 1*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Љ. и Гинић, Ј. (2008). *Родничок 2*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Љ. и Гинић, Ј. (2008). *Родничок 3*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Љ. и Гинић, Ј. (2007). *Родничок 5*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Љ. и Гинић, Ј. (2008). *Родничок 6*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Љ. и Гинић, Ј. (2009). *Родничок 7*. Београд: Завод за уџбенике.
- Поповић, Љ. и Гинић, Ј. (2010). *Родничок 8*. Београд: Завод за уџбенике.
- Тешић, А. и Гинић, Ј. (2008). *Родничок 4*. Београд: Завод за уџбенике.

Summary

This paper is on the research of culturally relevant illustrated material from primary school course books and manuals for Russian language. Visual evidence has immense value in comprehension and adoption of lingual-cultural facts, because differences in visual expressions of different peoples are far smaller than differences in verbal means.

In contemporary methodology, lingual-culture and teaching culture are discussed as an integral and compulsory part of the teaching process in accordance with the new cultural paradigm, formed in the second part of the 90s entitled "culture by the means of the language, language by the means of culture". Based on the results of the analysis of illustrated material (IM) from the actual course book corpus (consisted of two actual primary school course books series for Russian the "Orbit" (Russian as compulsory optional foreign language - between the 5th and 8th grade)), and "Rodnicog" (Russian as the first foreign language - from the 1st to the 8th grade). We intended to point at one of the functions of a foreign language course book - function of foreign language transmission. In this respect, we have identified, estimated and evaluated culturally relevant IM from the different aspects, and we tried to find the most significant theoretical postulates for each of them upon which research has been done on the defined material. We have seen all types of illustrations found in general theory of course books, IM is functional, determined by definite methodological task, adjusted to the age of a child and his/her experience, receptive abilities and preferences, adjusted to the text or exercises. Illustrations aimed at semantics are clear, without any insufficient details, photographs are dominant, most often there are reviews of architecture, ambient, nature and realia.

Approach of IM author is contemporary, real presentations of cultural values of Russia are authentic. Course books have rich and versatile IM, different topics, for the first time, there are religious topics, and this is significant for Serbian-Russian spiritual and Orthodox relations (points at the culture dialogue). The initial assumption has been confirmed, that with the age and widening communicative competence, there is a larger number of illustrations carrying cultural information.

Key words: *course book, illustrated material, transmission of culture, socio-cultural competence.*